

Foto: Shutterstock

SPECIFIC SUSTAINABILITY POLICY

Consumenten- veiligheid

Wat behandelt het beleidsdocument Consumentenveiligheid? Consumentenveiligheid behandelt ons generieke beleid voor de beoordeling van producten, in het bijzonder producten die nadelige effecten op de gezondheid van consumenten kunnen hebben.

Inhoud

1.	Inleiding	3
	Visie 3	
2.	Consumentenveiligheid in het algemeen	5
	2.1 Inleiding	5
	2.2 Duurzaamheidscriteria	5
3.	Alcoholhoudende dranken	6
	3.1 Inleiding	6
	3.2 Duurzaamheidscriteria	6
4.	Tabak	7
	4.1 Inleiding	7
	4.1.1 Productie van tabaksproducten	7
	4.1.2 Verkoop van tabaksproducten	7
	4.1.3 Verkoop van diensten en producten aan de tabakssector	7
	4.2 Duurzaamheidscriteria	8
5.	Cannabis	9
	5.1 Inleiding	9
	5.2 Cannabis voor recreatief gebruik	9
	5.3 Cannabis voor medicinaal gebruik	9
	5.2 Duurzaamheidscriteria	10
6.	Gokspelen	11
	6.1 Inleiding	11
	6.2 Duurzaamheidscriteria	11
7.	Genetische modificatie	12
	7.1 Achtergrondinformatie	12
	7.2 Duurzaamheidscriteria	12
8.	Suiker, vetten en zout	13
	8.1 Inleiding	13
	8.1.1 Suiker	13
	8.1.2 Verzadigde vetten, transvetten en partieel gehydrogeneerde oliën	13
	8.1.3 Zout	14
	8.2 Duurzaamheidscriteria	14

1. Inleiding

De duurzaamheid van de samenleving bevorderen: dat is wat we nastreven. Voor ons duurzaamheidsbeleid hebben we drie pijlers gedefinieerd: klimaat, biodiversiteit en mensenrechten. Samen bestrijken deze pijlers bijna alle onderwerpen die van belang zijn bij alles wat wij doen. Onder meer bij de selectie van onze financieringen en beleggingen:

- Klimaat: hoe dragen onze financieringen en beleggingen bij aan bescherming van het klimaat?
- Biodiversiteit: hoe gaan we via onze financieringen en beleggingen om met milieu en natuur?
- Mensenrechten: hoe gaan we via onze financieringen en beleggingen om met mensen?

Voor belangrijke thema's hebben wij aparte beleidsstukken. Dit beleidsstuk behandelt ons beleid op het gebied van consumentenveiligheid. We vinden het belangrijk dat bedrijven zich inzetten voor algemene consumentenveiligheid. Ook hebben we beleid over specifieke producten en diensten waarvan wij denken dat ze een verhoogd risico hebben op het gebied van consumentenveiligheid. Wij verwachten van bedrijven dat zij extra maatregelen treffen om die veiligheid te garanderen. Het gaat ook om producten en diensten waarvan wij vinden dat bedrijven ze niet op de markt zouden moeten brengen vanwege hun hoge gezondheids- en/of verslavingsrisico's.

We hebben dan ook beleid op gebied van alcoholische dranken, tabak, cannabis, genetisch gemodificeerde organismen (GMO) en gokken. In dat beleid staat hoe wij verwachten dat bedrijven die deze producten produceren of gebruiken in hun productieprocessen, omgaan met de veiligheid van de producten en hun consumenten. Het is van groot belang dat bedrijven hier op een verantwoorde manier mee omgaan en voldoende beleid hebben om de relevante risico's op te vangen.

De criteria waaraan deze bedrijven moeten voldoen, leest u in dit beleidsstuk. Met dit beleid en de bijbehorende criteria dragen wij bij aan het Sustainable Development Goal (SDG) op het gebied van goede gezondheid en welzijn. Dit SDG omvat onder meer de preventie van drugsgebruik en het schadelijke gebruik van alcohol, en versterking van de implementatie van de kaderovereenkomst van de Wereldgezondheidsorganisatie over tabakscontrole. Door voorwaarden te stellen aan bedrijven die deze producten produceren of gebruiken in hun productieprocessen, dragen wij bij aan het realiseren van dit SDG.

VISIE

Wij vinden het belangrijk dat consumentenproducten veilig kunnen gebruiken of consumeren. De producent is er verantwoordelijk voor dat hij veilige producten op de markt brengt. Het is belangrijk dat de producent transparant is en eerlijke informatie over zijn producten verstrekt. Hierdoor kan de consument een weloverwogen beslissing nemen, gebaseerd op voldoende informatie. Het blijft de eigen verantwoordelijkheid van de consument dat hij de producten of middelen veilig gebruikt.

Wij verwachten op de eerste plaats dat producenten beleid hebben dat erop is gericht veilige producten te produceren. Bepaalde producten zijn volgens ons inherent onveilig. Daarom investeren wij niet in bedrijven die deze producten produceren of gebruiken in hun productieprocessen. Het is belangrijk te weten waar de grens op dit gebied wordt getrokken. Maar deze grens is nooit absoluut. Wij willen bepalen of onze grens wordt overschreden als een bepaald product zéér schadelijk is of veel mensen raakt. Tabak is een voorbeeld van zo'n product: het is bekend dat het schadelijk is voor mensen en het wordt door veel mensen genuttigd. Wij hebben daarom besloten niet in dit product te investeren, want de negatieve gevolgen wegen te zwaar. Hiermee is de grens nog niet scherp genoeg getrokken. Er zijn bijvoorbeeld bedrijven die geen tabak produceren maar wel distribueren, zoals retailers. Daarom kijken wij per bedrijf op welke manier het is betrokken bij dit product. Dit geldt ook voor de andere producten waar we met ons beleid op in gaan, zoals alcoholische dranken en cannabis.

Op de tweede plaats vinden wij het ook belangrijk dat producenten de geestelijke en sociale gezondheid van consumenten waarborgen. Bij sommige producten speelt de geestelijke en sociale gezondheid een grote rol, bijvoorbeeld bij gokken. Het spelen van shortoddskansspelen, met veel winst- en verliesmomenten in een kort tijdsbestek, kan leiden tot verslaving. Dat kan gevolgen hebben voor de geestelijke en sociale gezondheid van gokverslaafden, zoals grote (geld)schulden, depressies en angststoornissen. Daarom beleggen wij niet in producenten van shortoddskansspelen of in bedrijven die belang hebben in dit soort gokspelen.

CONSUMENTENBESCHERMING IN DE FARMACEUTISCHE INDUSTRIE

Medicijnen zijn onmisbaar voor de gezondheid en het welzijn van mensen en daarmee essentieel voor een verantwoorde gezondheidszorg. De ASN Beleggingsfondsen beleggen daarom in de farmaceutische bedrijven die deze medicijnen ontwikkelen, maken en verkopen. Helaas gaat er veel mis in de farmaceutische sector. Veel farmaceutische bedrijven hebben beleid om de consumenten te beschermen, maar het schort vaak aan de uitvoering van dit beleid. Ze bewaken bijvoorbeeld onvoldoende de kwaliteit en veiligheid van medicijnen en de manier waarop ze op de markt worden gebracht. Dat alles heeft nadelige gevolgen voor consumenten. Daarom zijn wij sinds 2015 in gesprek met de farmaceutische bedrijven die opgenomen zijn in ons beleggingsuniversum. Wij willen dat zij meer handelen naar hun eigen procedures die toezien op de uitvoering van hun beleid in de praktijk. Ook verwachten wij dat zij meer doen dan enkel voldoen aan wat in de wet staat. Daarmee willen we bereiken dat het gedrag van farmaceutische bedrijven meer in dienst van consumenten komt te staan en dat consumentenbescherming gegarandeerd wordt. Hoe wij dat precies doen is te lezen op de webpagina Eerlijke farma¹.

¹ <https://www.asnbank.nl/over-asn-bank/duurzaamheid/mensenrechten/eerlijke-farma.html>

2. Consumentenveiligheid in het algemeen²

2.1 INLEIDING

Bedrijven dragen verantwoordelijkheid tegenover de eindgebruikers van hun producten en diensten: consumenten of klanten. Dit betreft vooral de veiligheid en gezondheid van consumenten.³ Ook voorlichting over de producten en verantwoord gebruik daarvan valt hieronder. Dat geldt zeker als producten schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid, zoals alcoholische dranken en medicijnen. Bedrijven moeten deze voorlichting afstemmen op de specifieke doelgroep van hun producten, bijvoorbeeld ouderen of kinderen. Ook verantwoorde marketing- en reclamecampagnes kunnen hieronder vallen^{4 5}. Onder het thema consumentenveiligheid vallen vooral activiteiten als de productie en verkoop van consumentengoederen. Dit concentreert zich voornamelijk in de sectoren van voedingsproducten, elektronica, medicijnen, cosmetica en schoonmaakmiddelen. Het is dus van belang dat de bedrijven in deze sectoren voldoende rekening houden met het belang van veilige producten en dat zij hun verantwoordelijkheid als producent dragen. Wij vinden het van belang dat een bedrijf bij de productie van dit soort goederen aan voorwaarden voldoet. Daarom hebben we criteria die bepalen of een bedrijf voldoende beleid heeft op dit gebied.

2.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

Wanneer een bedrijf voldoet aan de onderstaande criteria, heeft het voldoende beleid voor dit beleidsonderdeel:

Voor alle onderzoekscategorieën ('mijden', 'extra onderzoek' en 'normale toetsing') geldt:

- Er is niet bekend dat de producten van het bedrijf ernstige misstanden hebben veroorzaakt voor de veiligheid of gezondheid van consumenten.
- Het bedrijf geeft eerlijke, duidelijke voorlichting over de producten en eventuele risico's. Er zijn hierover geen ernstige misstanden bekend.
- Als zich een enkel incident voordoet, treft het bedrijf direct adequate maatregelen.

Wanneer een bedrijf voldoet aan de onderstaande criteria, heeft het goed of uitstekend beleid voor dit beleidsonderdeel:

- Het bedrijf gaat een stap verder doordat het bijvoorbeeld een compliance-afdeling, klachtenprocedure en/of klantenservice heeft.
- Het bedrijf onderscheidt zich in positieve zin met initiatieven op het gebied van consumentenbescherming, bijvoorbeeld als een bedrijf in levensmiddelen een programma heeft om obesitas tegen te gaan.

2 Gebaseerd op de OECD Guidelines (richtlijn VIII); GRI (performance-indicatoren voor productverantwoordelijkheid PR1 t/m PR9 en FS16); UN Guidelines for Consumer Protection. Consumentenbescherming en productveiligheid zijn sterk gereguleerd in wet- en regelgeving op internationaal en Europees niveau en in laagrisicolanden op nationaal niveau.

3 Voor farmaceutische bedrijven en andere instellingen op het gebied van farmacie is de beschikbaarheid van goede medicijnen in economisch minder ontwikkelde landen hiervan een voorbeeld. In ons onderzoek gaan we hierbij onder meer uit van de Access to Medicine Index.

4 De EU stelt hierover voor veel producten duidelijke regels. In Nederland houden de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (<http://www.vwa.nl/>) en de Nederlandse Reclame Code Commissie hierop toezicht (<http://www.reclamecode.nl/>).

5 Wij onderschrijven de volgende standaarden op het gebied van consumentenbescherming: WHO International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes en aanvullende resoluties.

3. Alcoholhoudende dranken

3.1 INLEIDING

Het is al lang bekend dat tabak schadelijk is voor de gezondheid. Wetenschappelijk onderzoek heeft in de loop der jaren duidelijk gemaakt dat alcoholische dranken dezelfde schadelijke effecten hebben. Dit kunnen zowel chronische als acute aandoeningen zijn⁶, zoals het syndroom van Korsakov, levercirrose, hart- en vaatziekten en verschillende vormen van kanker (mond, keel, slokdarm, lever, alveeskluis en darm). Onderzoek toont aan dat er geen gezonde consumptie van alcohol bestaat: ook een geringe inname van alcohol is schadelijk voor de gezondheid.⁷ Vooral bij kinderen en jongvolwassenen is er een reële kans op gezondheidsschade. Zo is in de leeftijdsgroep van 20 tot en met 39 jaar een kwart van de sterfgevallen aan alcohol gerelateerd.⁸ De verslavende werking die alcohol kan hebben, vergroot de gezondheidsrisico's. Wereldwijd sterven er jaarlijks 3,3 miljoen mensen door alcoholgebruik. Dit is 5,9% van alle sterfgevallen in een jaar.⁹

Naast schadelijke gezondheidseffecten kan overmatig alcoholmisbruik grote gevolgen hebben voor de maatschappij. Alcohol brengt bijvoorbeeld de veiligheid in gevaar, doordat het gebruik ervan kan leiden tot agressie, seksueel wangedrag en verkeersongevallen. Daarnaast blijkt uit onderzoek van het RIVM dat alcohol de Nederlandse maatschappij jaarlijks veel geld kost.¹⁰ Zo rekende het RIVM met een kosten- en batenanalyse uit dat het gebruik van alcohol de Nederlandse maatschappij in 2013 tussen de 2,3 en 2,9 miljard euro heeft gekost. Die kosten werden veroorzaakt door onder meer een lagere arbeidsproductiviteit, inzet van politie en justitie en verkeersongevallen. De kosten zijn verminderd met de baten van alcoholgebruik zoals accijnzen voor de overheid en het geluksgevoel dat consumenten van alcohol ervaren uitgedrukt in geld.

3.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

Wij mijden investering in de productie en verkoop van alcohol. We investeren niet in bedrijven die alcoholhoudende dranken produceren. Ook beleggen we niet in bedrijven die meer dan 10 procent van hun totale omzet behalen uit de verkoop of distributie van of handel in alcohol. Dit betreft alleen retailbedrijven, niet de horeca.

6 <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/alcoholgebruik/cijfers-context/gevolgen#node-alcoholgebruik-en-chronische-ziekten>.

7 <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/gezond-drinken-bestaat-toch-niet-ook-dat-ene-glaasje-per-dag-kunt-u-beter-laten-staan~a4592338/>

8 <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/>.

9 <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/>

10 RIVM https://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2016/oktober/Maatschappelijke_kosten_baten-analyse_van_beleidsmaatregelen_om_alcoholgebruik_te_verminderen_Social_cost_benefit_analysis_of_regulatory_policies_to_reduce_alcohol_use_in_The_Netherlands Bron geraadpleegd op 21-01-2020.

4. Tabak

4.1 INLEIDING

De schadelijke effecten van tabaksproducten op de volksgezondheid staan al lange tijd vast. De maatschappelijke acceptatie van roken en de gevolgen daarvan voor de volksgezondheid nemen steeds verder af. Dit blijkt uit steeds verdergaande maatregelen van de overheid om roken te ontmoedigen. Zo heeft de overheid rookruimtes in publieke gebouwen verboden¹¹, ze is van plan om rookwaren uit het zicht te halen in supermarkten, kiosken en tankstations, ze heeft de sector verplicht afschrikwekkende foto's te plaatsen op de verpakking van rookwaren en ze heeft smaakstoffen in tabaksproducten verboden¹². Diverse retailers, waaronder grotere supermarktketens, gaan de verkoop van tabaksproducten uitfaseren.¹³ De afnemende acceptatie blijkt verder uit de voortdurende stroom van rechtszaken tegen de tabakssector.¹⁴¹⁵

De markt voor e-sigaretten heeft zich de laatste jaren verder ontwikkeld. Producenten van elektronische sigaretten zetten deze in de markt als een gezond alternatief voor het roken van tabaksproducten. Hoewel het elektronische alternatief wellicht minder schadelijk is voor de gezondheid, heeft recent onderzoek uitgewezen dat ook elektronische sigaretten kankerverwekkend zijn en andere gezondheidsklachten kunnen veroorzaken.^{16 17} Dat geldt niet alleen voor de personen die elektronische sigaretten zelf roken, maar ook voor omstanders. Volgens het RIVM kunnen ook 'meerokers' negatieve gezondheidseffecten ondervinden van elektronische sigaretten¹⁸. De e-sigaret past daarom niet in de duurzame samenleving die wij nastreven.

4.1.1 Productie van tabaksproducten

We sluiten de productie van tabaksproducten (tabaksplant, rookwaren etc.) volledig uit. Dat wil zeggen dat we ook geen drempel hanteren, maar geen enkele betrokkenheid bij tabak verlangen bij financieringen en beleggingen.

4.1.2 Verkoop van tabaksproducten

Het uitsluiten van tabak is al lange tijd een van de kernpunten van ons duurzaamheidsbeleid. Dit betreft zoals gezegd de productie van (onderdelen van) tabaksproducten en niet de verkoop. Wij staan de verkoop van tabaksproducten tot een percentage van 5% van de omzet toe volgens ons duurzaamheidsbeleid. De reden hiervoor is niet zo zeer normatief, maar praktisch. Om bijvoorbeeld financieel renderende beleggingsfondsen te kunnen aanbieden, is het van belang om het duurzaamheidsbeleid af te stemmen op de 'rijpheid' van de markt. De praktijk leert dat vrijwel alle retailers tabaksproducten verkopen. In Nederland verkopen alle supermarkten samen voor zo'n 1,9 miljard euro aan tabaksproducten. Het commerciële belang voor retailers is waarschijnlijk een van de redenen waarom zij vooralsnog niet stoppen met de verkoop van tabaksproducten.¹⁹ Daarom sluiten wij de verkoop van tabaksproducten niet geheel uit, maar limiteren het percentage van de omzet tot 5%.

4.1.3 Verkoop van diensten en producten aan de tabakssector

Bedrijven mogen maximaal 5% van hun omzet realiseren uit de verkoop van diensten en producten aan de tabaksindustrie (bijvoorbeeld filters, materiaal voor sigarettenverpakkingen, sorteermachines).

11 <https://www.rtlnieuws.nl/nederland/over-twee-jaar-ook-openbare-gebouwen-rookvrij>

12 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/roken/roken-ontmoedigen>

13 Zie <https://www.nu.nl/gezondheid/5290343/lidl-stopt-als-eerste-supermarkt-met-sigarettenverkoop.html> en <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/lidl-verbant-als-eerste-supermarkt-de-sigaret-uit-de-schappen~b241ec87/>

14 <https://www.trouw.nl/binnenland/sjoemelsigaret-voorgelegd-aan-eu-hof-om-eerlijker-meetmethode-af-te-dwingen~be9bebcd/>

15 <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/benedicte-ficq-het-is-geen-ingewikkelde-straftzaak-dat-roken-dodelijk-is-zetten-ze-zelf-op-het-pakje~b18eae87/>

16 <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/01/29/e-sigaret-veroorzaakt-dna-schade-die-tot-kanker-kan-leiden-a1590197>

17 <https://www.kwf.nl/over-kwf/Pages/Standpunt-elektronische-sigaret.aspx>

18 <https://www.rivm.nl/publicaties/gezondheidsrisicos-van-e-sigaretten-voor-omstanders>

19 <https://nos.nl/artikel/2210477-tabak-weg-bij-drogisterijen-supermarkten-volgen-nog-niet.html>

4.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

We investeren niet in bedrijven die tabaksproducten of elektronische rookwaren produceren. Ook investeren we niet in bedrijven die meer dan 5% van hun omzet behalen uit de verkoop of distributie van of handel in tabaksproducten of elektronische rookwaren.

Waar ligt de grens?

Wel: We kunnen wel investeren in bedrijven die minder dan 5% van hun eventuele omzet realiseren uit de handel in of verkoop en distributie van tabaksproducten of elektronische rookwaren.

Niet: We mijden bedrijven die als toeleverancier te zeer zijn verweven met de tabaksindustrie en/of meer dan 5% van hun omzet genereren uit deze activiteiten.

5. Cannabis

5.1 INLEIDING

Dit hoofdstuk beschrijft ons duurzaamheidsbeleid voor de financiering van of belegging in bedrijven die bijdragen aan de productie en de verkoop van cannabisproducten. Wij formuleren duurzaamheidscriteria voor deze activiteiten omdat steeds meer landen medicinaal en/of recreatief gebruik van cannabis legaliseren. Als gevolg daarvan zijn er steeds meer beursgenoteerde ondernemingen die zich hierop richten. Als we in deze bedrijven zouden investeren, lopen we het risico om te beleggen in cannabisproductie. Dit past niet bij onze missie om te investeren in bedrijven die bijdragen aan een duurzame samenleving.

Het gebruik van cannabis heeft twee kanten. Wetenschap heeft aangetoond dat recreatief gebruik schadelijk voor de gezondheid kan zijn. Bestanddelen van de cannabisplant kunnen echter medicinaal gebruikt worden. In ons beleid maken we daarom onderscheid tussen cannabis voor recreatief en medicinaal gebruik.

5.2 CANNABIS VOOR RECREATIEF GEBRUIK

Cannabis is een drug waarvan het voornaamste psychoactieve bestanddeel tetrahydrocannabinol (THC) is. Chemische verbindingen waarvan de structuur vergelijkbaar is met THC worden cannabinoïden genoemd en hebben een vergelijkbare werking. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) stelt dat cannabis veruit de meest gecultiveerde, verhandelde en misbruikte illegale drug is. Bij de helft van alle wereldwijde inbeslagnames van drugs gaat het om cannabis. In het huidige decennium is cannabismisbruik sneller gegroeid dan misbruik van cocaïne en opiaten. Dit komt onder andere doordat het een relatief goedkope drug is. Op zijn website noemt de WHO verscheidende negatieve gezondheidseffecten van het gebruik van cannabis. Zo schaadt het de cognitieve ontwikkeling en psychomotorische prestaties. Ook kan het gebruik van cannabis chronische negatieve gevolgen hebben.²⁰

NEDERWIET

Cannabis kan als drug recreatief gebruikt worden. De werkzame stof om 'high' te worden is THC (tetrahydrocannabinol). Hoe meer THC, hoe sterker de werking van de cannabis is en hoe minder cannabidiol (CBD) de cannabis bevat. CBD remt namelijk bepaalde effecten van THC.²¹ In Nederlandse wiet zit nog nauwelijks CBD, waardoor het sterker is dan wiet uit het buitenland. De afgelopen jaren is het percentage THC niet toegenomen, maar het is nog wel hoog. De Nederlandse overheid wil het gebruik en de productie van zware cannabis verbieden. Het voornemen is om cannabis met een THC-gehalte van 15% of meer op lijst I van de Opiumwet te plaatsen en te beschouwen als een harddrug.²²

5.3 CANNABIS VOOR MEDICINAAL GEBRUIK

Cannabinoïden kunnen mogelijk medisch nut hebben. Vooralsnog speelt dit nog geen rol bij de genezing van ziektes, maar het kan wel de klachten van aandoeningen verminderen, bijvoorbeeld bij vergevorderde ziektes als kanker en aids.²³ Doordat bij medicinale cannabis lage doseringen vaak voldoende zijn, komen bijwerkingen niet zoveel voor.²⁴ In verschillende landen (VS, Canada, Europese landen) zijn medicijnen met cannabinoïden goedgekeurd voor gebruik.²⁵ De WHO geeft echter aan dat er verder onderzoek naar gedaan moet worden.²⁶

20 https://www.who.int/substance_abuse/facts/cannabis/en/

21 <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/cannabis/cannabis-basisinfo/wat-is-cannabis/>

22 <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/cannabis/cannabis-basisinfo/cannabis-en-de-wet/>

23 <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/cannabis/cannabis-basisinfo/wat-is-cannabis/>

24 <https://www.jellinek.nl/vraag-antwoord/wat-is-het-buro-medicinale-cannabis/>

25 <https://www.drugabuse.gov/publications/drugfacts/marijuana-medicine>

26 https://www.who.int/substance_abuse/facts/cannabis/en/

CANNABIDIOL (CBD)

Cannabidiol (CBD) is net als THC een van de bestanddelen van de cannabisplant. CBD is een niet-psychoactieve cannabinoïde. Dit houdt in dat de werking anders is, de gebruiker wordt er niet 'high' van. Een ander belangrijk verschil is dat onderzoek van de WHO aantoonde dat het onwaarschijnlijk is dat het gebruik van cannabidiol een afhankelijkheid creëert, zoals het geval is bij andere cannabinoïden. Met andere woorden, CBD is niet verslavend.

In internationale wetgeving heeft CBD een andere status dan andere cannabinoïden, zoals THC. Zo valt CBD niet onder verdragen van de VN. De WHO heeft in december 2017 aanbevolen dat CBD niet onder wetgeving komt te vallen. De WHO heeft namelijk onderzoek gedaan naar het therapeutische gebruik en de bijwerkingen van CBD.²⁷ Een van de conclusies: *“Recent evidence from animal and human studies shows that its use could have some therapeutic value for seizures due to epilepsy and related conditions. Current evidence also shows that cannabidiol is not likely to be abused or create dependence as for other cannabinoids (such as Tetra Hydro Cannabinol (THC), for instance)”*.²⁸

Ons beleid voor cannabis is van toepassing op alle beleggingen en financieringen. Doordat er tegenwoordig beursgenoteerde ondernemingen zijn die cannabis produceren (en/of gebruiken in hun producten) voor recreatief en/of medicinaal gebruik, lopen we het risico dat we daar mee te maken krijgen. De kans is groot dat het dan gaat om farmaceutische bedrijven. Ook alcoholproducerende bedrijven zijn aan het experimenteren met het gebruik van cannabis in hun producten. Ons alcoholbeleid sluit deze bedrijven echter al uit van belegging. In Nederland is de commerciële teelt van cannabis nog steeds verboden. Slechts één bedrijf heeft toestemming om cannabis te produceren voor wetenschappelijke en medicinale doeleinden.²⁹ Internationaal gezien zijn er wel beursgenoteerde ondernemingen die zich hierop richten omdat steeds meer landen medicinaal en/of recreatief gebruik van cannabis legaliseren.

5.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

We investeren niet in ondernemingen die zich richten op de productie van cannabis en/of cannabishoudende producten voor recreatief gebruik gezien de gezondheidsrisico's die dit met zich meebrengt. Ook investeren we niet in ondernemingen die zich richten op de verkoop, handel en/of distributie van cannabis voor recreatief gebruik. Ondernemingen die cannabishoudende medicijnen produceren of verkopen kunnen worden goedgekeurd, mits zij deze op een veilige, verantwoorde manier produceren en vermarkten zodat consumentenbescherming gegarandeerd wordt. Net als bij andere medicijnen moet het product goedgekeurd zijn om als medicijn op de markt gebracht te worden; het is essentieel dat deze bedrijven zich aan de wet houden en niet betrokken zijn bij misstanden.

27 <https://www.westword.com/marijuana/world-health-organization-cbd-shouldnt-be-a-scheduled-substance-9786661>

28 https://www.who.int/medicines/access/controlled-substances/5.2_CBD.pdf; <https://www.who.int/medicines/news/2017/WHO-recommends-most-stringent-level-int-control/en/>

29 Er is slechts één bedrijf in Nederland dat legaal cannabis mag verbouwen voor de productie van medicijnen. <https://fd.nl/week-end/1295211/canada-s-wietbeleid-is-geen-voorbeeld-maar-schrikbeeld>

6. Gokspelen

6.1 INLEIDING

Sommige gokspelen zijn sterk verslavend.³⁰ Wij vinden dat deze gokspelen niet in een duurzame samenleving passen. Het gaat bijvoorbeeld om bedrijven die shortoddskansspelen op de markt brengen of exploiteren, of daar onderdelen voor produceren. Voorbeelden hiervan zijn fruitautomaten, casinospelen, bingo, krasloten en het wedden op paarden. Bij dit soort kansspelen volgen inzet en winst of verlies elkaar snel op. De stimulans om steeds opnieuw iets in te zetten en de gok te wagen is hierdoor groot. Door de aard van de beloningsstructuur is riskant dit soort gokspelen te spelen, want de speler wint lange tijd niets, af en toe een klein bedrag en zelden een grote beloning. De spanning waarvan sprake is, werkt gokverslaving in de hand. Bij longoddskansspelen ligt dit anders. Bij bijvoorbeeld loterijen en prijsvragen zit een langere tijd tussen de inzet en de winst of verlies. Door het gebrek aan de spanning worden zulke spelen niet als riskant aangemerkt. Daarom sluiten wij dit soort gokspelen niet uit, maar shortoddskansspelen wel.

6.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

Wij vinden het van belang dat een bedrijf aan bepaalde voorwaarden voldoet bij kansspelen. Daarbij sluiten wij de volgende activiteiten uit:

- We beleggen **niet** in bedrijven die shortoddskansspelen leveren of exploiteren.
- We beleggen ook **niet** in bedrijven die onderdelen leveren voor shortoddskansspelen, waardoor ze te zeer verweven zijn met bedrijven die dergelijke spelen leveren of exploiteren, en/of bedrijven die meer dan 5% van hun omzet genereren door het leveren van onderdelen.

We kunnen **wel** beleggen in bedrijven die zich bezighouden met longoddskansspelen, zoals loterijen en prijsvragen, met een lange tijd tussen inzet en winst of verlies.

³⁰ Stichting AGOG, <http://www.agog.nl/>

7. Genetische modificatie

Wij sluiten ondernemingen uit die genetische modificatie op planten en dieren toepassen voor niet-medische doeleinden. Dit doen wij omdat er risico's kleven aan genetische modificatie. Zo is er nog onzekerheid over de nadelige gevolgen van gentechnologie voor mens, biodiversiteit en dierenwelzijn. Voor medische doeleinden kunnen we een uitzondering maken als een medisch probleem op het moment van toetsing uitsluitend opgelost kan worden met genetisch gemodificeerde organismen. Een dergelijke toepassing van genetische modificatie mag alleen plaatsvinden onder gesloten omstandigheden, waardoor risico's voor mens en milieu zoveel mogelijk worden beperkt. We zien dat er positieve kanten aan ggo's kunnen zitten: het verhoogt de beschikbaarheid van voedsel in de wereld en het speelt een belangrijke rol bij de productie van medicijnen. Wij blijven ons daarover informeren. Mocht dat onze zorg voldoende wegnemen dan kan dat leiden tot aanpassing van ons beleid.

7.1 ACHTERGRONDINFORMATIE

In DNA liggen erfelijke eigenschappen vast. Genetische modificatie is het overbrengen van een stukje DNA van een organisme naar een ander organisme. Zo worden eigenschappen van het ene individu naar het andere individu overgebracht. Dit kan zelfs tussen organismen van verschillende soorten. Genetische modificatie bij micro-organismen wordt bijvoorbeeld gebruikt om verschillende stoffen te produceren, zoals antibiotica. Ook planten en dieren kunnen genetisch gemodificeerd worden, bijvoorbeeld om wetenschappelijke vragen te beantwoorden, vaccins en geneesmiddelen te ontwikkelen, produceren en controleren, om de schadelijkheid van stoffen te testen en voor onderwijs. Ook het klonen van dieren valt hieronder.

7.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

Wij sluiten ondernemingen uit die genetische modificatie toepassen op planten en dieren op het gebied van voeding en non-food. Ondernemingen die voor medisch-farmaceutische doelen genetische modificatie toepassen op planten en dieren zijn uitgesloten, tenzij een medisch probleem uitsluitend, op het moment van toetsing, opgelost kan worden door gebruik van genetisch gemodificeerde planten en/of dieren. Dit mag uitsluitend plaatsvinden onder gesloten omstandigheden, waardoor risico's voor mens en milieu zoveel mogelijk worden beperkt. Dit geldt zowel voor ondernemingen die genetische modificatie toepassen als voor ondernemingen die genetische modificatie uitbesteden aan derden.

Waar ligt bijvoorbeeld de grens?

Wel:

- We kunnen wel beleggen in bedrijven die genetische modificatie op planten en dieren toepassen voor medische doeleinden, als dit de enige oplossing is voor een medisch probleem, en als dit gebeurt onder gesloten omstandigheden.
- We kunnen wel beleggen in bedrijven die genetische modificatie toepassen op micro-organismen (dit zijn geen planten of dieren) als dit gebeurt onder gesloten omstandigheden.
- We kunnen wel beleggen in bedrijven die genetisch gemodificeerde producten afnemen, mits zij transparant zijn over de wijze waarop ze deze producten gebruiken.

Niet:

- We beleggen niet in bedrijven die genetische modificatie op planten en dieren toepassen voor voeding en non-foodproducten, of hiertoe opdracht geven.

8. Suiker, vetten en zout

8.1 INLEIDING

Ongezonde eetgewoontes zijn elk jaar verantwoordelijk voor miljoenen sterfgevallen en het verlies aan jaren van goede gezondheid. De World Health Organization (WHO) vindt dat er dringend actie moet worden genomen om de toename van de consumptie van voedsel en dranken, die tot ongezonde eetgewoontes leidt, te stoppen. De WHO vindt het vooral zorgwekkend dat er veel natrium en zout, suikers en vetten, met name transvetten, worden gegeten en weinig volle granen, peulvruchten, groenten en fruit.³¹ Het is belangrijk dat de consumptie van suiker, vet en zout daalt, evenals het gehalte aan suiker, vet en zout in producten. Nu voegen fabrikanten hier te veel van toe aan hun producten. Ook wij vinden dat het suiker-, vet- en zoutgehalte in producten gereduceerd moet worden om gezondheidsredenen.

Het beleid voor suiker, vetten en zout geldt voor de beursgenoteerde ondernemingen, project financieringen en bonds. Voor de klein zakelijk financiering geldt het nog niet want wordt het nog uitgewerkt.

8.1.1 Suiker

De WHO adviseert om de inname van vrije suikers³² te beperken tot minder dan 10% van de totale dagelijkse energie-inname. Om extra gezondheidsvoordelen te behalen, zou dit aandeel idealiter zelfs minder dan 5% van de totale energie-inname moeten zijn. Te veel suikerinname kan zorgen voor overbelasting van de alvleesklier, overgewicht en diabetes type 2. Daarnaast zorgt suiker ervoor dat je hersenen dopamine afgeven, wat een prettig gevoel geeft. Daardoor krijg je na het eten van suiker nog meer zin in zoetheid.³³ Het advies van de WHO is om de consumptie van voedingsmiddelen en dranken met een hoog gehalte aan suikers te beperken.

Regels in Europa en de Verenigde Staten

Voedingsclaims zijn in Europa streng gereguleerd. Dat geldt ook voor claims over suiker en de criteria waaraan levensmiddelen moeten voldoen om ze te mogen vermelden. Criteria van de claims, zoals 'verlaagd suikergehalte', 'light', 'zero', 'suikerarm', 'zonder toegevoegde suiker' en 'bevat van nature aanwezige suikers' zijn beschreven in dit [document](#) van de Europese Unie. De VS heeft deze claims ook vastgelegd in een [document](#).

Wereldwijd hebben 43 landen een suikertaks ingevoerd. Tien daarvan zijn Europese landen: Ierland, België, Estland, Finland, Hongarije, Letland, Portugal, Frankrijk, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk.³⁴ In het Nederlandse regeringsakkoord 2021 is aangekondigd dat ook Nederland van plan is om een suikertaks in te voeren.³⁵

Verlaging van het suikergehalte is niet altijd hetzelfde als een verlaging van het caloriegehalte. Of dat zo is, hangt af van het product.³⁶

8.1.2 Verzadigde vetten, transvetten en partieel gehydrogeneerde oliën

De WHO adviseert dat maximaal 1% van de totale energie-inname uit transvetten bestaat en dat de inname van verzadigde vetten niet meer is dan 10% van de totale energie-inname. Transvetten en verzadigde vetten verhogen de kans op hart- en vaatziekten.³⁷ Vooral industrieel geproduceerde transvetten (partieel gehydrogeneerde oliën) maken geen deel uit van een gezonde voeding en moeten worden vermeden. Partieel gehydrogeneerde oliën zijn industriële transvetten, dus anders dan transvet dat van nature voorkomt in vet van dierlijke oorsprong. Daarnaast bevinden zich dierlijke transvetten in vooral zuivel en vlees. Het doel van de WHO is dat in 2023 wereldwijd industriële transvetten uit voedingsmiddelen zijn verdwenen.³⁸ Het WHO Report on Global Trans Fat Elimination 2021 beschrijft hoe de WHO dit doel wil bereiken. In dit kader sluiten wij bedrijven uit die

31 <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/338525/9789240018341-eng.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

32 Vrije suikers zijn alle suikers die de fabrikant, de kok of de consument aan levensmiddelen of dranken toevoegt, alsmede de suikers die van nature aanwezig zijn in honing, siropen, vruchtensappen en vruchtensapconcentraten (<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet>)

33 <https://www.diabetesfonds.nl/minder-suiker/veelgestelde-vragen/wat-doet-suiker-met-je-lichaam>

34 <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0112.pdf>

35 https://content1b.omroep.nl/urishioldv2/l27m0b9c2f1e51249f80061bbb98000000.00c7dffd41d259573e232f5b723ae221/nos/docs/15122021_coalitieakkoord.pdf

36 <https://www.zoetstoffen.eu/zoetstoffen/suikers/etikettering/>

37 <https://www.hartstichting.nl/gezond-leven/gezond-eten/vetten>

38 <https://www.who.int/teams/nutrition-and-food-safety/replace-trans-fat>

industriële transvetten (partieel gehydrogeneerde oliën) toevoegen aan hun producten. De grens ligt, net als in de Europese regels, op niet meer dan 2 gram industriële transvetten per 100 gram. Daarnaast verwachten we dat bedrijven doelstellingen hebben om het gehalte aan (verzadigde) vetten in producten te reduceren.

Europese regelgeving:

- Er is een maximumgrens van 2 gram per 100 gram voor partieel gehydrogeneerde oliën in levensmiddelen die bestemd zijn voor de eindverbruiker (B2C) en levensmiddelen die bestemd zijn voor de detailhandel.
- Bedrijven die aan bedrijven leveren (B2B) zijn verplicht om informatie te geven over de hoeveelheid transvet in levensmiddelen wanneer die de grens van 2% vet overschrijdt.³⁹
- Claims over vetten en verzadigde vetten, zoals 'vetarm', 'vetvrij', 'arm aan verzadigde vetten' en 'vrij van verzadigde vetten' zijn in Europa gereguleerd in dit [document](#).

Regelgeving in de Verenigde Staten:

- Partieel gehydrogeneerde oliën (PHO's) mogen niet meer worden toegevoegd aan producten. De Food and Drug Administration (FDA) erkent ze niet meer algemeen als veilig (GRAS, *generally recognized as safe*).⁴⁰
- Claims over vetten en verzadigde vetten, zoals 'vetarm', 'vetvrij', 'arm aan verzadigde vetten' en 'vrij van verzadigde vetten' zijn in de VS gereguleerd en staan in dit [document](#).

Wereldwijd

De WHO houdt toezicht op de vorderingen van landen bij de uitvoering van wetgevende en andere maatregelen om industrieel geproduceerde transvetten te verminderen en te elimineren. De WHO heeft de TFA [Country Score Card](#) ontwikkeld om de prestaties van landen voortdurend te volgen.⁴¹

8.1.3 Zout

De WHO adviseert een inname van minder dan 5 gram zout (overeenkomend met ongeveer een theelepel) per dag. Zout moet gejodeerd zijn en moet weinig natrium bevatten. Uit onderzoek blijkt dat we door de hoeveelheid zout in onze voeding te verlagen veel gezondheidswinst kunnen behalen.⁴² Vermindering van de zoutinname is een van de meest kosteneffectieve maatregelen die landen kunnen nemen om de volksgezondheid te verbeteren volgens de organisatie.⁴³ Aangezien ongeveer 80% van de zoutinname afkomstig is van zout dat fabrikanten toevoegen aan hun producten⁴⁴, staan wij achter het idee om zout te verminderen in voedingsproducten. We willen dit stimuleren door alleen bedrijven goed te keuren die bijdragen aan het behalen van de doelstelling van de WHO. Zout kan echter niet meteen helemaal uit producten verdwijnen omdat zout de smaak, houdbaarheid en structuur van een product verbetert.

De lidstaten van de WHO zijn overeengekomen om de zoutinname van de wereldbevolking tegen 2025 met 30% te verminderen. De WHO heeft [wereldwijde benchmarks](#) vastgesteld voor het zoutgehalte in levensmiddelen in verschillende levensmiddelencategorieën.⁴⁵ Hierbij is lastig dat soortgelijke voedingsproducten in verschillende landen vaak andere hoeveelheden zout bevatten. We zouden graag willen dat het zoutgehalte in voedselproducten zo sterk wordt gereduceerd dat de maximale inname van 5 gram per dag kan worden gehaald.

8.2 DUURZAAMHEIDSCRITERIA

We willen graag de gezondheid van de consument beschermen. In lijn met het advies van de WHO vinden we het daarom belangrijk dat het suiker-, vet- en zoutgehalte in producten wordt verlaagd. We zien graag dat producten uiteindelijk zodanig worden aangepast dat consumenten de maximale inname van suiker, vet en zout niet overschrijden. Om dit te stimuleren hebben wij criteria opgesteld om te bepalen welke bedrijven wij wel en niet kunnen toelaten. Het gaat hier om criteria voor zowel voedselproducenten als retailers die de producten aan de consument verkopen.

39 https://ec.europa.eu/food/safety/labelling-and-nutrition/trans-fat-food_en

40 <https://www.fda.gov/food/food-additives-petitions/final-determination-regarding-partially-hydrogenated-oils-removing-trans-fat>

41 <https://extranet.who.int/nutrition/gina/en/scorecard/TFA>

42 https://www.wur.nl/upload_mm/c/c/4/9a69f608-97c4-443b-81da-6ff1d537add_Rapport%20Minder%20zout%20graag!.pdf

43 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/salt-reduction>

44 <https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/zout-en-natrium.aspx>

45 <https://www.who.int/publications/i/item/9789240025097>

Absolute criteria

1. We investeren alleen in bedrijven die beleid of doelstellingen hebben om het zout-, suiker- en vetgehalte in hun voedingsmiddelenassortiment te reduceren en die zo laten zien dat ze er bewust mee bezig zijn. Belangrijk is dat het bedrijf beleid voor alle drie doelstellingen formuleert en dat het vooral gaat om producten die het meest bijdragen aan de vermindering van de suiker-, vet- en zoutinname bij mensen (zie de volgende tabel). Het reduceren van het zout-, suiker- en vetgehalte kan op de volgende manieren:
 - **Herformulering van recepten van levensmiddelen om het suiker-, zout- en vetgehalte te verlagen** in de categorieën levensmiddelen en dranken die het meest bijdragen tot de suiker-, vet- en zoutinname. Dit kan door bepaalde ingrediënten te vervangen door alternatieven of door suiker, zout en vet weg te laten uit het product.
 - **Doelstellingen bepalen voor de reductie van het suiker-, zout- en vetgehalte** in de categorieën levensmiddelen en dranken die het meest bijdragen aan de suiker-, vet- en zoutinname.
2. We sluiten voedingsmiddelenproducenten uit waarvan meer dan de helft van de omzet valt in de categorieën levensmiddelen en dranken die het meest bijdragen aan de suiker-, vet- en zoutinname – tenzij zij het suiker-, vet- en/of zoutgehalte zodanig hebben verlaagd dat het niet meer significant bijdraagt aan de suiker-, vet- en zoutinname van mensen.

Categorieën levensmiddelen en dranken die het meest bijdragen aan suiker-, vet- en zoutinname*.

Transvetten en verzadigde vetten ^{46 47 48}	Suiker ⁴⁹	Zout ^{50 **}
Koekjes en bladerdeegproducten	Suikerhoudende snacks	Chips, hartige snacks, gezouten noten
Chips	Snoepgoed	Soep
Snoep en chocolade	Frisdranken (ook light versies)	Kant-en-klaarmaaltijden
Pizza's	Vloeibare en poedervormige concentraten	Sauzen, specerijen en kruidenrijen
Gebak en cake	Gearomatiseerd water	Ontbijtgranen (krokante muesli en cornflakes)
Vast frituurvet / gefrituurd voedsel gebakken in vast vet	Energie- en sportdranken	Aardappelproducten
Diepvriesproducten als kroketten, kaassoufflés, frikadellen, patat	Gearomatiseerde melkdranken	Vleeswaren (bewerkte stukken vlees die vaak op brood worden gegeten)
Instant mixen en -sauzen	Alle andere dranken die vrije suikers bevatten	
Harde margarine en roomboter		
Kant-en-klaarmaaltijden		
Koffiecreamer		

* De producten in deze tabel komen niet voor in de Schijf van Vijf van het Voedingscentrum en leveren weinig nuttige voedingsstoffen. Hier kun je checken welke producten wel of niet in de Schijf van Vijf staan: Staat dit in de Schijf van Vijf? ⁵¹

** Visproducten, brood en kaas behoren tot de producten die het meest bijdragen aan zoutinname. We hebben deze uit de tabel gelaten omdat ze thuishoren in de Schijf van Vijf en ook nuttige voedingsstoffen leveren. ⁵²

46 <https://www.jasperblas.nl/de-waarheid-over-transvetten/>

47 <https://www.hartstichting.nl/gezond-leven/gezond-eten/vetten>

48 <https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/vetten.aspx>

49 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet>

50 https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/186462/Mapping-salt-reduction-initiatives-in-the-WHO-European-Region-final.pdf

51 <https://www.voedingscentrum.nl/nl/gezond-eten-met-de-schijf-van-vijf/wat-staat-er-in-de-vakken-van-de-schijf-van-vijf.aspx>

52 <https://www.voedingscentrum.nl/nl/gezond-eten-met-de-schijf-van-vijf/wat-staat-er-in-de-vakken-van-de-schijf-van-vijf.aspx>

Relatieve criteria

- **Het aanbieden van alternatieven:** bedrijven moeten de consument de optie bieden om producten te kiezen die gezonder zijn en waar minder suiker, vet of zout in zit.
- **Etikettering van het suiker-, zout- en vetgehalte:** bedrijven moeten op hun verpakkingen de voedingsgegevens verstrekken (suiker-, vet- en zoutgehalte), bij voorkeur goed leesbaar op de voorkant van de verpakking.

Voorbeelden

Unilever	Goedgekeurd	Unilever heeft criteria per productgroep om de maximale inname van 5 gram zout per dag niet te overschrijden. ⁵³ Op dit moment voldoet 77% van het voedingsmiddelenassortiment aan zoutgehalten die een inname van maximaal 5 gram per dag mogelijk maken. Unilever heeft als doel gesteld dat 85% van de voedingsmiddelen hier in 2022 aan moet voldoen. Daarnaast heeft Unilever doelstellingen om het suikergehalte te verminderen in producten als thee en ijs. Het bedrijf heeft industriële transvetten al in 2012 geëlimineerd uit zijn producten. Verder heeft Unilever de doelstelling dat 70% van de portefeuille tegen 2022 moet voldoen aan voedingsnormen die zijn afgestemd met de WHO. ⁵⁴
Kesko	Goedgekeurd?	Kesko heeft een app ontwikkeld die automatisch voedingsgegevens verstrekt over gekochte producten. Klanten kunnen zichzelf doelen stellen om bijvoorbeeld hun zoutconsumptie te verminderen en deze vergelijken met nationale voedingsaanbevelingen. De app geeft gegevens over hun zoutverbruik en een lijst van producten die ze hebben gekocht en die het meeste zout bevatten. ⁵⁵
Premier Foods	Goedgekeurd	Premier Foods heeft als doelstelling om in 2025 in zijn kernassortiment ten minste een gezondere productoptie aan te bieden die minder suiker, vet of zout bevat. Vanaf 2019 introduceert Premier Foods elk jaar een nieuw assortiment dat consumenten in staat stelt hun voedingspatroon te verbeteren. ⁵⁶ Daarnaast heeft Premier Foods doelstellingen voor de vermindering van zoutconsumptie.
Cloetta	Afgekeurd	Cloetta verkoopt snoep, chocolade, kauwgom en zoetstoffen. Deze vallen in de categorie van producten die veel vetten en suikers bevatten. Het bedrijf heeft slechts het doel om in 2025 zijn productaanbod te vergroten met gezondere opties zoals producten zonder of met minder suiker.

53 <https://www.unileverfoodsolutions.nl/inspiratie-voor-chefs/duurzaamondernemen/zoutgehalte.html>

54 <https://www.unilever.com/planet-and-society/positive-nutrition/reducing-salt-sugar-and-calories/>

55 <https://www.kesko.fi/en/media/news-and-releases/news/2020/k-group-to-introduce-the-first-purchase-data-based-nutritional-calculator-in-the-nordics/>

56 <https://www.premierfoods.co.uk/Responsibility/Responsibility-EncourageHealthierChoices.aspx>